

UNELE CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA OBIECTUL DE STUDIU ȘI PROBLEMATICA SOCIOLOGIEI DREPTURILOR OMULUI

Gheorghe NEAGU, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *The evolution of historical processes, in the second half of the twentieth century, conditioned a previously unknown development of the theme of Human Rights, so that, according to some authors, it became a "religion of the end of the century." It has materialized mainly in the following documents: the Universal Declaration of Human Rights, a number of international pacts on economic, social, cultural or civil and political rights. Profound transformations have taken place and continue to take place in the "universe" of humanity, because humanity, more sensitive and sensitized than ever in its previous history, intends to eliminate phenomena that blatantly threaten human beings, freedom and dignity, phenomena between which includes racism, violence, inequality, discrimination in its various forms of manifestation.*

Keywords: *Human Rights, freedom, inequality, discrimination, law.*

Factorii decizionali din societatea moldovenească au conștientizat (în sfârșit) importanța subsistemului drepturilor omului în funcționarea societății. Astfel, la începutul sesiunii de toamnă-iarnă - 2017 a Parlamentului, pentru prima dată în ultimii 10 ani, Raportul Avocatului Poporului cu privire la respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în anul 2016 a fost audiat în ședința plenară a Legislativului. Avocații poporului au punctat în comunicările prezentate cele mai importante constatări și recomandări din cadrul Raportului și au răspuns la mai multe întrebări ale deputaților, cele mai multe vizând respectarea dreptului de acces la justiție, a dreptului electoral, de acces la informație, problema documentării copiilor, respectarea drepturilor omului în regiunea transnistreană²²².

„Într-o definiție succintă și generală, drepturile omului sunt norme esențiale pentru viața, libertatea, demnitatea și dezvoltarea persoanei umane, a căror respectare universală și efectivă trebuie promovată prin politici naționale și internaționale”²²³.

Evoluția proceselor istorice, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, a condiționat o dezvoltare necunoscută anterior a temei Drepturilor Omului, astfel, încât, după unii autori, aceasta a devenit o „religie a sfârșitului de secol”. Ea s-a concretizat, în principal, în următoarele documente: Declarația Universală a Drepturilor Omului (10 decembrie 1948), un număr de pacte internaționale privind drepturi economice, sociale, culturale sau drepturi civile și politice, Actul final al C.S.C.E. (Helsinki, 1975), Carta de la Paris (1990) etc.

De ce această universalizare a problemei Drepturilor Omului? Pentru că în „universul” omenire s-au produs și continuă să se producă transformări profunde, pentru că omenirea, mai sensibilă și sensibilizată decât oricând în istoria ei anterioară, intenționează eliminarea unor fenomene care atentează flagrant la ființa, libertatea și demnitatea omului, fenomene între care se numără rasismul, violența, inegalitatea, discriminarea în diversele ei forme de manifestare. Consecințele revoluției științifico-tehnice, contemporaneitatea cu revoluția informațională pun în termeni noi și diferiți garantarea și exercițiul drepturilor omului privind educația, informarea, libertatea de expresie, condițiile sociale și materiale de viață, participarea la viața politică etc. Situații noi, cum sunt adâncirea și extinderea sărăciei, în condițiile în care un procent redus din omenire se îmbogățește tot mai mult,

²²² http://ombudsman.md/sites/default/files/raport2017red_3.pdf

²²³ COBIANU, Elena, CIURARU, Cătălina. Dimensiunea morală a drepturilor omului. În: Revista Română de Sociologie, serie nouă, anul XII, nr. 5-6, p. 573, București, 2001.

proliferarea terorismului internațional, ecocatastrofa, atentatele cu bombă și asasinatele tot mai frecvente, ca și persistența actelor de tortură și de umilire a ființei și demnității umane reclamă tot mai stringent o politică națională și internațională a D.O²²⁴.

În acest context, ideea formulată de Turner B.S., conform căreia apariția sociologiei drepturilor omului este o consecință a atitudinii responsabile a societății în raport cu procesul globalizării, pare a fi incontestabilă²²⁵.

Concomitent, evidențiem și faptul că în cercurile academice, inițial, de studierea drepturilor omului se interesau juriștii, filosofii, istoricii, care abordau problema demnității omului, legalității, teoriei dreptului, iar sociologii ignorau acest domeniu²²⁶, fiind împotriva declarațiilor cu privire la caracterul universal al drepturilor omului.

Dezvoltarea insuficientă a sociologiei drepturilor omului se explică și prin „metodologia naționalistă” utilizată de către sociologi, ce presupunea efectuarea cercetărilor asupra drepturilor comunităților umane în cadrul statelor naționale, fără a se interesa și de drepturile universale ale omului. Răspândirea pe larg a dreptului internațional și a instituțiilor internaționale de protecție a drepturilor omului a condus la globalizarea juridică de la sfârșitul secolului al XX-lea, ceea ce, la rândul său, a generat apariția unor manifestări ale „noii sociologii – sociologiei drepturilor omului”²²⁷.

Punctul de vedere sus-menționat, formulat de Turner B. S. este confirmat (fie și indirect) de savantul român Sofia Popescu, care afirmă că începuturile sociologiei drepturilor omului sunt legate de Congresul Internațional de Sociologia dreptului, consacrat sărbătoririi a nouă sute de ani de la crearea Universității din Bologna (1988). La Congres, **Renato Treves** remarca că, deși specifică sociologiei juridice, tema drepturilor omului a fost insuficient tratată de specialiștii din domeniu, insistând ca specialiștii din acest domeniu să folosească mijloacele de care dispun pentru a realiza cercetări utile referitoare la eficiența sau lipsa de eficiență, la operaționalizarea sau nonoperaționalizarea declarațiilor privind drepturile omului – la scara mai restrânsă a unui stat sau la scara mai largă internațională, la eficiența sau ineficiența instrumentelor juridice de protecție a drepturilor omului, precum și a comportamentelor și funcțiilor îndeplinite de membrii organismelor de profil ale Comunității Europene și ale Națiunilor Unite²²⁸.

Formează obiect de cercetare socio-juridică atât cazurile concrete de încălcare a drepturilor omului, cât și problemele generale ale fundamentului drepturilor omului și ale funcțiilor pe care le au în societate.

Conexiunea dintre transformarea teoriei și practicii drepturilor omului și transformarea socială, în opinia lui **Norberto Bobbio**, constituie aspectul cel mai interesant și cel mai fecund al studierii drepturilor omului de pe pozițiile sociologiei dreptului²²⁹.

De maximă importanță și amploare, remarca autorul nominalizat, este sarcina sociologiei juridice de a cerceta – în cadrul domeniului mai larg al transformării în viață a normei juridice – aplicarea efectivă a normelor juridice care proclamă, recunosc, definesc și atribuie drepturi ale omului.

Vicenzo Ferrari, referindu-se la scopurile sociologiei drepturilor omului, enumera pe următoarele:

²²⁴ COBIANU, Elena, CIURARU, Cătălina. Dimensiunea morală a drepturilor omului. În: Revista Română de Sociologie, serie nouă, anul XII, nr. 5-6, p. 573, București, 2001.

²²⁵ <https://lap.hse.ru/data/2018/06/25/1153426983/По%20проекту.doc>

²²⁶ <https://lap.hse.ru/data/2018/06/25/1153426983/По%20проекту.doc>

²²⁷ <https://lap.hse.ru/data/2018/06/25/1153426983/По%20проекту.doc>

²²⁸ POPESCU, Sofia. Sociologie juridică. –București, Editura Lumina Lex, 2001, p. 147, 148.

²²⁹ IBIDEM, p. 148.

- a. stabilirea corelației între diferite tipuri de încălcare a drepturilor legal recunoscute și alte variabile legate de natura specifică a sistemelor economic, politic, juridic etc.;
- b. elaborarea indicilor de respectare și de încălcare a drepturilor omului, în raport cu variabilele amintite;
- c. descoperirea și clasificarea metodelor simbolice, juridice și nejuridice folosite pentru justificarea încălcărilor drepturilor omului (referitoare la starea de urgență, la menținerea ordinii publice), precum și a manipulărilor destinate tănuirii încălcărilor drepturilor omului și deformării imaginii publice;
- d. descoperirea și clasificare uzanțelor simbolice (și retorice) prin care drepturile omului sunt plasate în diferite contexte, pentru a justifica, în mod pervers, forma de presiune sau conduită arbitrară²³⁰.

Teoretizarea sociologică a drepturilor omului, subliniază **Vicento Ferrari**, poate avea o contribuție deosebită, care constă în reprezentarea procesului de formare a drepturilor omului, ca proces constructiv, rezultat al unei interpretări comunicaționale ce se realizează prin disensiuni, conflicte, presiuni lobbistice, definiri și redefiniri, cuceriri efective sau numai simbolice într-o mișcare perpetuă care în ultimele două secole s-a extins.

Cercetătorul italian evidențiază nu numai dimensiunile teoretice ale sociologiei dreptului, dar și unele aspecte ce țin de metodologia aceste discipline. Astfel, dacă teoretizarea pare mai puțin anevoioasă, în schimb, construirea ipotezelor și apoi individualizarea metodelor de cercetare adecvate creează serioase complicații, deoarece trebuie stabilite corelațiile dintre diferitele grade de respectare și de încălcare a drepturilor oficial recunoscute omului și alte variabile de natură economică, politică, culturală, religioasă, juridică etc., trebuie elaborați indici semnificativi, trebuie să se descopere și clasifice mijloacele care au permis încălcări ale drepturilor și trebuie chiar elaborate modele matematico-statistice, și, nu în ultimul rând, ca grad de dificultate, adaptarea unor tehnici de investigație apte să țină seama de multitudinea variabilelor și amploarea fenomenului care, transnațional prin natura sa, este supus totuși, particularităților locale și mai ales culturale.

La lista subiectelor susceptibile de cercetarea sociojuridică sunt adăugate „Opinia publică despre drepturile omului” și „Relațiile dintre drepturile omului”, care pot fi socotite clasice pentru sociologia dreptului, în măsura în care fac parte din tematica mai largă a cunoașterii dreptului și a opiniilor despre drept²³¹.

Adam Podgorecki, unul dintre pionerii sociologiei drepturilor omului – consideră că pentru a-i asigura o bază corespunzătoare este necesar să se folosească două concepte introductive și anume: conceptul de „drept intuitiv”, elaborate de Leon Petrazicki²³², și conceptul care marchează deosebirea dintre drepturile „infirme”, „imperfecte” ale omului, astfel cum le denumește în mod plastic, și drepturile „complete”, „perfecte” ale omului.

Fiind adept al concepției psihologice, L. Petrazicki a divizat dreptul în drept intuitiv și drept pozitiv. În cazul în care emoția juridică a apărut în afara autorității (norme stabilite de către puterea de stat, religie sau de grupul social), dreptul avea un caracter intuitiv. Dreptul intuitiv reprezintă un mijloc de exercitare a presiunii motivaționale asupra comportamentului indivizilor²³³. Datorită acestui concept, omul se transformă într-un factor activ de constituire a dreptului.

²³⁰ IBIDEM, p. 151, 152.

²³¹ IBIDEM, p. 154, 155.

²³² A se vedea în acest sens: БЛЮДИНА, У.Ф. Л.И. Петражицкий и полтская школа социологии права//Социологические исследования, 2004, №9, p. 41-49.

²³³ БЛЮДИНА, У.Ф. Op. cit., p. 42.

În ceea ce privește termenul de „drept intuitiv în contextul socio-juridic al drepturilor omului, el trebuie înțeles ca set de interconexiuni, de obligații și pretenții care au o forță obligatorie pentru părțile implicate într-o anumită situație socială, indiferent de normele de drept scris și de controlul statal împuternicit cu aplicare și susținerea lor și cu aplicarea sancțiunilor²³⁴.

Esența dreptului intuitiv constă în aceea că operează în realitatea socială, în temeiul obligațiilor atitudinale neoficiale. Mecanismele de control social nu joacă un rol important în ceea ce privește dreptul intuitiv. Deși aceste mecanisme pot modela atitudinea oamenilor într-un anumit proces de socializare, dreptul ca atare operează paralel, independent de presiunile controlului extern, această abordare face posibilă nu numai analiza elementelor raporturilor juridice, dar (în primul rând) permite să studiem dreptul în acțiunea sa, în procesul de funcționare, de penetrare în viața individuală și colectivă²³⁵.

Acei care se comportă sub influența dreptului intuitiv acționează impulsionați exclusiv de obligații interioare.

Cel de-al doilea concept este caracterizat de autorul citat ca având o funcție clasificatoare, fiind destinat să facă deosebirea între drepturile infirme, imperfecte ale omului și drepturile complete, perfecte ale omului.

În realitatea socială, de regulă, drepturile omului sunt în principal abstracte, adică sunt proclamate, dar nu în mod necesar practicate. Drepturile omului devin infirme atunci când nu sunt prevăzute condiții realiste pentru operaționalizarea lor. Uneori, un drept infirm, imperfect al omului exprimă doar o promisiune indirectă a investirii lui cu forță obligatorie. În anumite condiții, norma abstractă se poate transforma într-un impuls motivațional pentru părțile interesate, dar și într-o permanentă sursă de frustrare, deoarece autoritățile statului nu doresc, în fapt, să le respecte. Dar drepturile „infirme” ale omului nu apar numai sub forma unui mesaj abstract care poate fi sau nu acceptat în practica socială, ci, precizează A. Podgorecki, se pot manifesta și în forma unor drepturi „adormite” ale omului, în sensul că există numai la nivelul cerințelor intuitive, ca forțe motivaționale potențiale, dar pe care mecanismul juridic oficial le ignoră.

Datorită utilizării conceptului de drept intuitiv, devine posibilă distincția între drepturile imperfecte și drepturile perfecte ale omului, ceea ce imprimă analizei drepturilor omului un caracter mai realist și o face să nu se mai ocupe de fenomene fictive sau mistificate, în mod deliberat²³⁶.

Explicând teoria proprie a dreptului, juristul și sociologul german N. Luhmann subliniază că funcțiile sistemului de drept sunt abordate din perspective generalizării abstracte și generalizării concrete. Dimensiunea abordării concrete presupune funcția de stabilizare a așteptărilor normative. Dreptul ne permite să cunoaștem care așteptări sociale au rezonanță socială și care nu au rezonanță.

Dreptul, generalizând așteptările, influențează prin aceasta asupra acțiunilor sociale²³⁷.

În lucrarea „Rechtssoziologie – Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt, 1972, **N. Luhmann** subliniază că analiza dezvoltării dreptului urmează să fie realizată în corelație cu evoluția societății. Dezvoltarea societății conduce la creșterea complexității legăturilor dintre indivizi. Mecanismul elaborării normelor de drept trebuie să se adapteze creșterii gradului de complexi-

²³⁴ POPESCU, Sofia. Op. cit., p.

²³⁵ БЛЮДИНА, У.Ф. Op. cit., p. 45.

²³⁶ POPESCU, Sofia. Op. cit., p.154,155,156, 157.

²³⁷ ЛИТВИНОВА О.А. Особенности социологии Н. Лумана (на примере предметной области права)//Социологические исследования, 2007, № 4, p. 17.

tate al structurii sociale. Sociologia drepturilor fundamentale trebuie să se preocupe, arată N. Luhman, de acele situații care le afectează, astfel cum sunt politicile arbitrare, norme care fac discriminări rasiale sau fundamentate pe alte criterii sau care lezează în mod evident demnitatea umană. Drepturile omului reprezintă un joc complex de filter și limite tehnice care, prin ele însele, nu pot realiza diferențieri sociale, dar atunci când au un substrat istoric și sociologic adecvat acționează ca supape de siguranță împotriva tendințelor expansive ale sistemului politic și pretențiilor sale de a fi vârful societății. Drepturile fundamentale, adaugă Luhmann, nu pot crea medii sociale autonome, structuri comunicaționale cu o sensibilitate proprie, ci sunt numai stavile în fața pericolelor politizării existente în societate.

În viziune sistemică a lui Luhmann, drepturile fundamentale nu sunt apriorice, dar reprezintă o construcție socială, într-o societate care se izbește de integrarea lui Ego și Alter, constând în așteptări de comportament. Nu individul, ci sistemul este decisiv în ceea ce privește drepturile fundamentale, căci nici un individ, nici o organizație nu pot singure să garanteze individualitate, civilizație, bani și putere legitimă.

Drepturile fundamentale reprezintă o instituție socială globală, având la bază dinamica sistemelor și diferențierea socială.

Drepturile fundamentale sunt condiții prealabile ale socializării, ale unei adecvate și operative participări la viața socială.

Libertatea și demnitatea sunt condiții – prima externă, cea de-a doua internă – care fac posibilă acțiunea persoanei în cadrul procesului de comunicare. Drepturile fundamentale sunt indispensabile pentru dinamica sistemului social.²³⁸

În vederea precizării unghiului de vedere al sociologiei drepturilor omului în tratarea subiectelor enunțate mai sus (și a multor altele) invocăm punctul de vedere conform căruia sistemul dreptului este perceput ca fiind cadrul de studiere a interrelațiilor care există între elementele și actorii dreptului, pe de o parte, și între drept și alte sisteme, pe de altă parte.²³⁹

Chiar dacă studiile comparative sunt de o importanță deosebită în sociologia drepturilor omului, iar problemele multiple și complexe legate de existența umană sunt concepute atât pe plan intern, cât și pe plan internațional, ramura sociologică în discuție are, preponderent, un colorit național, deoarece problemele ce țin de drepturile omului sunt „parte integrantă a fenomenelor și evoluțiilor vieții politice, economice, sociale și culturale ale fiecărei țări, iar problema realizării lor nu se poate pune decât într-un context istoric, național, social și politici. Situația se prezintă diferit de la țară la țară și este în continuă evoluție, depinzând de împrejurimile istorice naționale și de direcția pe care o urmează procesul de dezvoltare în fiecare țară”²⁴⁰

Este de reținut faptul că drepturile sunt o premiză, dar și o consecință a responsabilității noastre. Așa după cum remarcă Adrian Vasile Cornescu, ele sunt complementare, nepunând vorba de drept, fără a face apel la reversul său, obligația. De aceea educația trebuie începută de la recunoașterea acestei dualități în care ne manifestăm ca ființe umane, cu drepturi, dar și cu obligații²⁴¹.

Drepturile omului reprezintă un fapt social, un aspect al realității existente, de aceea ele pot fi înțelese numai dacă pornim de la acest tip de educație, de la premisa că „există o vul-

²³⁸ IBIDEM, p. 163, 164, 165, 166.

²³⁹ POPESCU, S. Op. cit., p. 87-88.

²⁴⁰ DIACONU, Ion. Drepturile omului. București: Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1993, p. 4.

²⁴¹ CORNESCU, Adrian Vasile. Repere pentru o sociologie a drepturilor omului. În: Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu. Seria științe juridice, Nr. 3, 2011, p. 82.

nerabilitate a omului în viața socială, generată de insecuritatea condițiilor în care trăiește, a arbitrarului puterii, a subiectivismului legiuitorului, de aceea trebuie protejat și educat spre a se autoapăra pentru a nu deveni victima unor abuzuri și încălcări ale drepturilor sale”²⁴²

Din perspectivă educațională, drepturile omului nu înseamnă doar cunoștințe, ci și formarea unor atitudini²⁴³, care transformă un comportament într-un proces de construcție și reconstrucție. Obiectivul nu este deloc ușor pentru că se intră într-un domeniu în care tradiția joacă un rol important. Mentalitatea nu s-a modificat, de aceea e greu de aplicat adecvat legea, de schimbat o structură instituțională, funcționalitatea unei instituții sociale, ale valori ale culturii tradiționale, dar și mai greu de modificat principii și norme de viață socială, mentalitățile, stereotipurile și prejudecățile²⁴⁴.

Sociologia drepturilor omului, subramură a sociologiei dreptului, deocamdată, nu dispune de teorii și paradigme coerente, cum este cazul altor ramuri sociologice.

În ceea ce urmează vom încerca să precizăm conceptul „drepturile omului”, care pot fi operaționalizat și, în baza căruia, ne vom strădui să estimăm, per ansamblu, gradul de respectare al drepturilor omului în societatea din Republica Moldova.

Conceptul „drepturile omului” este tratat diferit în literatura de specialitate. Savantul rus Сунгуров А.Ю. a identificat următoarele cinci semnificații ale acestei sintagme:

- a. drepturile omului în calitate de sinonim al noțiunii de libertate;
- b. drepturile omului ca reflectare a demnității personalității;
- c. drepturile omului în calitate de tendință de a dispune de anumite premise și posibilități;
- d. drepturile omului în calitate de caracteristică a relației „om-stat”;
- e. drepturile omului în calitate de instrument de limitare a puterii²⁴⁵.

În urma analizei efectuate, autorul citat a formulat o definiție / descriere integralistă a acestui concept: „Права человека – это понятие, тесно связанное с понятием свободы, понятие, отражающее как само достоинство человеческой личности, так и притязание на обладание конкретными возможностями, позволяющими сделать жизнь этой личности действительно достойной. Права человека являются одновременно и характеристикой отношений „человек-общество”, и инструментом ограничения власти правительства (государства) над человеком”²⁴⁶.

În contextual acestei abordări, este firească acceptarea viziunii integraliste asupra sistemului Drepturile Omului, formulate de **P. Sorokin, care propunea să estimăm sistemul din prisma următorilor trei clase de indicatori:**

- a) valorile și normele, datorită cărora și pentru care funcționează sistemul respectiv;
- b) caracteristicile activității prin intermediul căreia aceste norme se realizează, dar și a activității interzise de către acestea;
- c) mediul material, necesar pentru realizarea acestei activități²⁴⁷.

²⁴² VLAD, Mihaela. Sociologia drepturilor omului, <https://ru.scribd.com/doc/138751921/sociologia-drepturilor-omului>

²⁴³ CORNESCU, Adrian Vasile. Repere pentru o sociologie a drepturilor omului. În: Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu. Seria științe juridice, Nr.3, 2011, p. 82.

²⁴⁴ VLAD, Mihaela. Sociologia drepturilor omului, <https://ru.scribd.com/doc/138751921/sociologia-drepturilor-omului>

²⁴⁵ СУНГУРОВ А.Ю. Права человека как предмет политической науки и как междисциплинарная концепция//Полич, Политическе исследования, №6, 2010, p. 91.

²⁴⁶ СУНГУРОВ А.Ю. Права человека как предмет политической науки и как междисциплинарная концепция//Полис, Политическе исследования, №6, 2010, p. 91.

²⁴⁷ СОРОКИН, П.А. О русской нации. Россия и Америка. Теория национального вопроса. М., p. 377.

În conformitate cu acest principiu metodologic, autorul nominalizat concretizează conceptul de „democrație” prin intermediul democrației politice, democrației economice și democrației socio-culturale. **Indicatorii gradului de democratizare a fiecărei sfere sus-menționate nu se reduce la declarații, dar la crearea condițiilor pentru realizarea drepturilor omului.** Altfel spus, **gradul de respectarea a drepturilor omului reprezintă indicatorul democratizării societății.** (sublinierea ne aparține – Gh. N).

În corelație cu abordarea supra, reliefăm și următorul principiu metodologic în cercetarea drepturilor omului: o dată ce drepturile omului reprezintă un complex de noțiuni ce caracterizează dezvoltarea omului în calitate de ființă socială²⁴⁸, dar și sistemul drepturilor și garanțiilor economice, sociale, politice și juridice, orientate spre asigurarea activității omului²⁴⁹, în procesul analizei sociologice urmează să determinăm gradul de satisfacere a nevoilor omului în calitate de homo sapiens într-un domeniu sau altul al sistemului societal²⁵⁰.

Homo sapiens are trei clase de necesități: materiale (alimentare, îmbrăcăminte, adăpost, continuitatea speciei, securitate), sociale (participarea la viața obștească prin intermediul diverselor forme), spirituale (de cunoaștere, estetice). Gradul de satisfacere a acestor nevoi constituie indicatori ai dezvoltării democrației economice, politice și socio-culturale).

Într-o formă sau alta acest drepturi au fost consfințite în dreptul cutumiar, în legislația popoarele, iar începând cu sec. al XVIII și în acte constituționale. În sec. al XX-lea, nevoile graduale ale individului, reflectate în drepturile omului, și-au găsit reflectare într-o serie de documente ale ONU. În 1948, Declarația Universală a Drepturilor Omului a stabilit direcțiile principale ale dezvoltării comunității mondiale, iar mai târziu a fost concretizată prin pacte, convenții.

Este de remarcat că în pofida faptului că în documentele internaționale și în Constituție sunt enumerați indicatorii în baza cărora poate fi construit un sistem pentru determinarea gradului de realizare a drepturilor omului, în literatura științifică și în activitatea practică este evidentă tendința de ignorare a abordării multiaspectuale a acestui domeniu și de preamărire a rolului unor drepturi politice²⁵¹.

Indicatorii sus-menționați permit atât realizarea studiilor comparative (fără a lua în considerare sistemele sociale corespunzătoare), cât și abordări concret-istorice, în funcție de diversitatea etnico-culturală a lumii.

În vederea precizării unghiului de vedere al sociologiei drepturilor omului în tratarea subiectelor enunțate mai sus (și a multor altora) invocăm punctul de vedere conform căruia sistemul dreptului este perceput ca fiind cadrul de studiere a interrelațiilor care există între elementele și actorii dreptului, pe de o parte, și între drept și alte sisteme, pe de altă parte²⁵².

Metodele și tehnicile sociologice validate în timp nu ridică întrebări: important este să le aplicăm foarte atent și nu în mod mecanicist.

Este actuală problema determinării limitelor domeniului de cercetare în sociologiei drepturilor omului. Experiența conferințelor internaționale demonstrează faptul că atunci când se anunță tema conferințelor în domeniu, fiecare cercetător își adaptează tema de cercetare temei anunțate: în consecință, se creează un tablou eclectic din cercetări ale sărăciei, dezvoltarea businessului mic, asistenței medicale și a multor altor domenii. Chiar dacă

²⁴⁸ СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ энциклопедический словарь. М., 1998, p. 254.

²⁴⁹ СОЦИОЛОГИЯ межнациональных отношений. Словарь-справочник. М., 1998, с. 254.

²⁵⁰ ШИТИКАЛОВА, Г.С. Предмет исследования: права человека//Социологические исследования, №12, 1999, p. 96.

²⁵¹ ШИРОКАЛОВА Г.С. Предмет исследования: права человека//Социологические исследования, №12, 1999, p. 95.

²⁵² POPESCU, S. op. cit. p. 87-88.

toate subiectele invocate au tangență cu tematica vastă a drepturilor omului, rămâne neclarificat principiul de departajare a cercetărilor sociologice a drepturilor omului și celelalte domenii de investigație²⁵³.

În opinia sociologului rus Белоусова М.П.²⁵⁴, în sociologia drepturilor omului urmează a fi cercetate nu numai componentele sistemului drepturilor omului, dar și unele dimensiuni strâns corelate de acestea: egalitatea, libertate, echitatea, demnitatea umană ș.a., adică implementarea acelor valori care au stat la baza concepției cu privire la drepturile omului.

Evidențiem unele dificultăți în realizarea cercetărilor privind respectarea drepturilor omului.

Una din aceste dificultăți ține etica cercetărilor sociologice în acest domeniu: efectuarea cercetărilor de teren reprezintă un moment destul de sensibil: în cazul în care specialiștii constată încălcări ale drepturilor omului, atunci direct sau indirect aceștia pun la îndoială legitimitatea politică a independenței statului. Constatările de acest gen, în opinia specialiștilor din Federația Rusă²⁵⁵ pun în pericol nu numai securitatea savanților, dar și a colaboratorilor simpli care participă la cercetare.

Riscurile invocate pot crea îndoieli în ceea ce privește obiectivitatea cercetărilor efectuate, independența științei.

Există și alte îndoieli în ceea ce privește studierea drepturilor omului din perspectivă sociologică:

a) Filosofii discută intens izvoarele drepturilor omului – dumnezeu, natura sau rațiunea? O serie de teorii sociale tratează drepturile omului ca o utopie, construcție, credință. O atare abordare filosofică și teoretică împiedică cercetările sociologice în acest domeniu (Însă drepturile omului nu sunt doar o idee, ci o realitate socială: cadru legislativ, instituții, experiențe, primele cercetări, discursul oficial etc.);

b) Al doilea factor care alimentează scepticismul ține de străduința de a rămâne pe terenul obiectivismului științific și de eschivarea de la teme influențate de valori/morală. Însă dimensiunea valorică nu poate fi ignorată. În cazul în care se renunță la dimensiunea valorică ar trebui să se renunțe la cercetarea aspectelor gender, sexualității, națiunilor etc., subiecte devenite clasice în cercetările sociologice.

c) Al treilea factor ține de scepticismul sociologilor (din Federația Rusă), care consideră că problematica drepturilor omului reprezintă un subiect al manipulațiilor politice, ce trebuie cercetat de politologi. Dar acest punct de vedere este depășit, după cum afirmă specialiștii, prin formularea unei singure întrebări: „Ce înseamnă pentru DVS. „drepturile omului?” respondentul va răspunde așa cum înțelege această sintagmă. Răspunsul respondentului nu va fi nici declarație politică și nici textul unui act normativ, dar sesizarea și interpretarea proprie²⁵⁶.

În baza punctelor de vedere elucidate supra, formulăm următoarea definiție a sociologiei drepturilor omului: Această ramură a științei sociologice studiază raporturile dintre sistemul drepturilor omului și celelalte subsisteme sociale din perspectiva corelațiilor din-

²⁵³ БЕЛОУСОВА, М.П. Социальные исследования прав человека: глобальные правила в местной перспективе.// <https://www.civisbook.ru/files/File/Belousova.pdf>

²⁵⁴ БЕЛОУСОВА, М.П. Социальные исследования прав человека: глобальные правила в местной перспективе.// <https://www.civisbook.ru/files/File/Belousova.pdf>

²⁵⁵ БЕЛОУСОВА, М.П. Социальные исследования прав человека: глобальные правила в местной перспективе.// <https://www.civisbook.ru/files/File/Belousova.pdf>

²⁵⁶ БЕЛОУСОВА, М.П. Социальные исследования прав человека: глобальные правила в местной перспективе.// <https://www.civisbook.ru/files/File/Belousova.pdf>

tre diferite tipuri de încălcare a drepturilor legal recunoscute și alte variabile de natură economică, politică, juridică etc., în vederea stabilirii gradului de eficiență a normelor și instrumentelor juridice de protecție a drepturilor omului, elaborării indicilor de respectare și încălcare a drepturilor omului și argumentării științifice a proiectelor de intervenție socială orientate spre îmbunătățirea situației în domeniu.

Direcțiile și temele principale de cercareale sociologiei drepturilor omului sunt următoarele:

- conexiunea dintre evoluția sistemului drepturilor omului și dinamismul vieții sociale (atât pe plan internațional, cât și pe plan național, preponderent din perspectivă macrosocială);
- problemele generale ale fundamentului drepturilor omului și ale funcțiilor pe care le au în societate.
- raporturile dintre caracterul universal al drepturilor omului și specificul cultural-național al contextului social ce influențează gradul de respectare a drepturilor legal recunoscute ale omului;
- epistemologia sociologiei drepturilor omului;
- particularității metodologiei sociologiei drepturilor omului;
- corelația între diferite tipuri de încălcare a drepturilor legal recunoscute și alte variabile legate de natura specifică a sistemelor economic, politic, juridic etc. din Republica Moldova;
- elaborarea indicilor de respectare și de încălcare a drepturilor omului, în raport cu variabilele amintite, din perspectiva realităților societății moldovenești;
- relațiile dintre drepturile omului;
- cazurile concrete de încălcare a drepturilor omului;
- cultura drepturilor omului;
- fenomenul educației pentru drepturile omului;
- rolul sectorului asociativ în creșterea gradului de respectare a drepturilor omului;
- opinia publică despre drepturile omului;
- instituționalizarea sociologiei drepturilor omului etc.

În ceea ce privește legăturile sociologiei drepturilor omului cu alte științe evidențiem, în primul rând, legătura strânsă cu politologia. În cadrul acestei științe se studiază procesul instituționalizării politice a drepturilor omului la nivel internațional și național, politicile statelor în domeniul drepturilor omului, greutățile și contradicțiile implementării sistemului drepturilor omului în viața reală etc.²⁵⁷

Cercetarea sociologică a drepturilor omului este influențată de știința politologică. Unul din cei mai importanți autori din această perspectivă este Todd Landmann. Lucrarea acestuia «Protecting Human Rights: A Comparative Study» este dedicată descrierii mai multor cercetări globale ce țin de activitatea organizațiilor internaționale în vederea protecției drepturilor omului. Dar, în pofida multiplelor date empirice, lucrarea nominalizată prezintă un interes mai mare pentru politologi decât pentru sociologi²⁵⁸

În lucrarea «Studying Human Rights» autorul pretinde că a fundamentat reperatele sociologice ale studierii drepturilor omului, formulând în acest scop unele idei interesante. Însă datele empirice sunt luate din lucrări mai vechi, în cadrul cărora erau prezentate în calitate de rezultate ale cercetărilor sociologice.

²⁵⁷ A se vedea mai pe larg: СУНГУРОВ, А.Ю. Права человека как предмет политической науки и как междисциплинарная концепция//Полис, Политические исследования, №6, 2010, р. 90-105.

²⁵⁸ БЕЛОУСОВА, М.П. Социальные исследования прав человека: глобальные правила в местной перспективе.// <https://www.civisbook.ru/files/File/Belousova.pdf>

Remarcăm și legătura strânsă dintre sociologia drepturilor omului și sociologia educației. Această sudură este produsă, în special, de compartimentul „Educație pentru drepturile omului”, care în opinia noastră, poate fi considerat punctual de legătură dintre cele două entități, iar problema delimitării horatului fiind extreme de dificilă.

În cea ce privește statutul sociologiei drepturilor omului, menționăm că în ultimii ani, comunitatea sociologilor americani se străduie să instituționalizeze sociologia drepturilor omului. Anume în ultimii ani au fost publicate o serie de lucrări ce pretind a sistematiza experiența achiziționată în domeniu, insistând, concomitent asupra dreptului acestui domeniu de cercetare de a fi recunoscut în calitate de ramură distinctă a sociologiei: «Studying Human Rights» (ed. by Todd Landmann. N. Y., 2006); «Rights: Sociological Perspectives» (ed. by Lydia Morris. N. Y., 2006); «Judith Blau and Alberto Moncada, Human Rights: Beyond the Liberal Vision» (Rowman & Littlefield, 2005). Особоe место принадлежит работе «Public Sociologies Reader» (ed. by Judith Blau and Keri Iyall-Smith. Rowman & Littlefield, 2006).

Un rol activi în instituționalizarea sociologiei drepturilor omului revine organizației «Sociology without Borders». Anume această organizație profesionistă exercită rolul principal în procesul afirmării grupului tematic «Human Rights and Global Justice» din cadrul Asociației Internaționale a sociologilor și secției privind drepturile omului din cadrul Asociației sociologilor americani²⁵⁹.

În ceea ce privește funcțiile sociologiei drepturilor omului, subscriem, prin extrapolare, punctului de vedere conform căruia cercetarea sociologică se poate desfășura fie la nivelul unităților sociale de mici dimensiuni (microsociologie), fie la nivelul întregii societăți (macrosociologie). Indiferent însă de nivelul la care se desfășoară cercetarea sociologică, sunt aceleași²⁶⁰:

- 1. Funcția expositivă**, de descriere, de prezentare a faptelor și proceselor sociale;
- 2. Funcția explicativă**, de precizare a relațiilor de determinare sau de covarianță între diferitele aspecte ale vieții sociale;
- 3. Funcția practic-aplicativă**, de suport științific pentru intervenția și modelarea socială;
- 4. Funcția critică**, de semnalare a dificultăților și contradicțiilor vieții sociale, a disfuncționalităților din evoluția proceselor sociale; de asemenea, este vorba de un demers autoreflexiv menit să îndepărteze distorsiunile datorate subiectivității cercetătorilor.

În contextul funcției practic-aplicative, invocăm punctul de vedere al sociologului american Max Burawoy²⁶¹, care insistă asupra transformării sociologiei drepturilor omului într-o sociologie publică²⁶². Argumentul-cheie în favoarea acestei orientări este următorul:

²⁵⁹ БЕЛОУСОВА, М.П. Социальные исследования прав человека: глобальные правила в местной перспективе.// <https://www.civisbook.ru/files/File/Belousova.pdf>

²⁶⁰ LUPȘA, ELENA Sociologie: manual pentru ciclul superior al liceului: clasa a XI-a: toate filielele, profilurile și specializările Elena Lupșa, Victor Bratu Deva Editura Corvin 2006, p.7, a <https://manuale.edu.ro/manuale/Clasa%20a%20XI-a/Sociologie/Corvin/A316.pdf>

²⁶¹ Burawoy M. Public sociology for human rights // Blau J., Iyall-Smith K. (eds.) Public sociologies reader. New York: Rowman and Littlefield, 2006, <http://www.old.jourssa.ru/2007/4/1bBuravoy.pdf>, БУРАВОЙ, М. Публичная социология прав человека // Журнал социологии и социальной антропологии. 2007. Том X, № 4, p.32.

²⁶² Sociologia publică reprezintă o abordare care încearcă să scoată sociologia din spațiul academic și să includă în cadrul acesteia auditoriul larg/publicul larg. Sociologia sferei publice reprezintă un stil, o metodă de expunere și o formă a activității intelectuale opusă sociologiei profesionale, academice. Max Burawoy și alți adepți ai conceptului de sociologie a sferei publice se străduie să impingă dezvoltarea sociologiei în direcția implicării acesteia în sfera publică și sfera vieții politice prin intermediul subiectelor care sunt strâns legate de activitatea civică, politică, de activitatea insti-

sociologia drepturilor omului trebuie să utilizeze în calitate de prim-principiu cercetarea contextului instituțional al drepturilor omului. În lumea capitalistă există trei tipuri de instituții: economia de piață, statul liberal și societatea civilă. Fiecare instituție deține drepturile corespunzătoare: economia de piață solicită dreptul de proprietate, libertatea vânzării-cumpărării și a schimbului de mărfuri; statul democrației liberale garantează dreptul la vot, egalitatea în fața legilor, libertatea cuvântului. Dimpotrivă, organizarea colectivă a societății apără dreptul omului la existență atât împotriva relațiilor pieței de consum, cât și împotriva cruzimii statului. Dacă primele două instituții se referă la sfera economică și la sfera politică, atunci ultima instituție se atribuie sociologiei și disciplinelor înrudite cu aceasta: antropologiei și geografiei sociale. Pe scurt, drepturile omului vor fi protejate social în cazul în care vor deveni parte componentă a sociologiei publice²⁶³.

Înainte de a ne referi la dimensiune empirică propriu-zisă, evidențiem unele realități macrosociale, care condiționează realitatea efectivă în domeniul în dezbateri.

Republica Moldova a fost consecventă în tratarea și reglementarea juridică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului²⁶⁴. Printre cele mai concludente argumente în acest sens sunt următoarele:

1) Declarația de Independență a Republicii Moldova prin care s-a garantat exercitarea drepturilor sociale, economice, culturale și a libertăților politice ale cetățenilor Republicii Moldova;

2) Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994 și intrată în vigoare la 29 august aceluiași an. Întreaga palitră atât a drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale omului, cât și principiile de asigurare a lor și-au găsit reglementarea în art. 15-59, Titlul II din Constituția sub titlul enunțat. Pe lângă aceasta a fost instituționalizată o nouă instituție – Curtea Constituțională – unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova, investită și cu funcția de garant al responsabilității statului față de cetățean (art.134 alin.(3) din Constituție). Prevederile constituționale au fost dezvoltate în Legea cu privire la Curtea Constituțională²⁶⁵. Urmând cursul european de asigurare a respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, Parlamentul Republicii Moldova ratifică Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950²⁶⁶. Pe această cale cetățenii Republicii Moldova au dobândit un nou instrument regional de asigurare a protecției drepturilor și libertăților fundamentale, cu accesul liber la Curtea Europeană a Drepturilor Omului²⁶⁷.

Tot în scopul asigurării și protecției a drepturilor omului a fost instituționalizată o nouă entitate – Avocatul Poporului (inițial avocatul parlamentului), instituție care din 2018 a fost ridicată la nivelul constituțional²⁶⁸, iar mai recent, - Consiliul național pentru drepturile omu-

tuțiilor societății civile. În acest caz, se consideră că sociologia va intra într-o nouă fază de dezvoltare, grație utilizării metodelor empirice și a ideilor teoretice apărute în procesul dezbaterilor pe marginea proceselor care derulează în prezent în societate și care vor fi implementate în viitor.

²⁶³ БУРАВОЙ, М. Публичная социология прав человека//Журнал социологии и социальной антропологии. 2007. Том X, № 4, p. 32.

²⁶⁴ ARSENI, Alexandru. Drepturile omului în Republica Moldova – geneză și actualitate (Rezumatul discursului), https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/20-22_17.pdf

²⁶⁵ LEGEA cu privire la Curtea Constituțională nr.317-XIII din 13.12.1994. În: Monitorul oficial al Republicii Moldova, nr. 8 din 07.02.95 art. 86).

²⁶⁶ RATIFICATĂ prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din 24.07.97 (publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, vol. 1, p. 341).

²⁶⁷ ARSENI, Alexandru. Drepturile omului în Republica Moldova – geneză și actualitate (Rezumatul discursului), https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/20-22_17.pdf

²⁶⁸ LEGEA cu privire la avocații parlamentari, nr.1349-XIII din 17 octombrie 1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.82-83 din 11 decembrie 1997, art. 31.

lui, care este un organ consultativ al Guvernului, instituit în scopul monitorizării modului de implementare a politicii statului în domeniul drepturilor omului, precum și a tratatelor internaționale din domeniul drepturilor omului la care Republica Moldova este parte²⁶⁹.

În scopul asigurării respectării dreptului de a nu fi supus discriminării a fost adoptată Legea nr. 121/2012 cu privire la asigurarea egalității²⁷⁰. Potrivit acesteia, lista criteriilor de nediscriminare este una indicativă și nu limitativă, ceea ce face posibilă acoperirea tuturor motivelor de discriminare. În baza acestei legi a fost creat Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității (în continuare – Consiliul pentru Egalitate) – organ colegial, instituit în scopul asigurării protecției împotriva discriminării și asigurării egalității tuturor persoanelor care se consideră a fi victime ale discriminării²⁷¹.

În general, cadrul legal din țară corespunde exigențelor drepturilor omului stabilite la nivel internațional²⁷².

În același timp, reflectând asupra sistemului juridic național, a activității diverșilor actori politici și juridici, specialiștii autohtoni²⁷³ constată că asistăm la o mare diversitate de inițiative legislative, dominate de limbajul juridic specializat, inaccesibile necunosătorului materiei juridice, creând spațiu de interpretare și dezbateri controversate dintre reprezentanții diverselor autorități, producând inflație legislativă²⁷⁴, dar și „legi ilegale”. Ultimul concept trebuie înțeles în felul următor: „Drepturile și libertățile fundamentale ale omului alcătuiesc dreptul natural, care este produsul societății, legile sânt produsul statului. Legile trebuie să corespundă dreptului. Nu fiecare lege a statului, din păcate, este și drept. Dacă ele nu reflectă legitățile progresului social, ele nu pot fi considerate legi drepte. Legislativul trebuie să adopte legi în conformitate cu spiritul dreptului, numai așa dreptul își poate onora scopul și funcțiile lui în societate. Este o cerință și pentru toate autoritățile publice, structurile statale ce emit acte cu caracter normativ”²⁷⁵.

Nici sistemul judecătoresc, în care ar trebui să avem judecători independenți, imparțiali și inamovibili²⁷⁶, potrivit legii să aibă autoritate, ca atare nu se mai bucură de autoritate, justiția fiind identificată cu corupția, lipsă de integritate, angajare politică, servilism, încălcarea a legii etc.²⁷⁷.

²⁶⁹ Hotărârea Guvernului Nr.65 din 11.02.2019 cu privire la Consiliul național pentru drepturile omului. În: Monitorul Oficial Nr. 49-59 din 15.02.2019

²⁷⁰ MONITOTUL Oficial nr. 103 din 29.05.2012.

²⁷¹ PLANUL NAȚIONAL DE ACȚIUNI în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018–2022, http://www.justice.gov.md/public/files/massmedia/PNADO_III.pdf

²⁷² PERCEPȚII asupra drepturilor omului în Republica Moldova. Studiu. Chișinău, 2018, p. 7, md.one.un.org > unct > docs

²⁷³ CIOBANU, Rodica. De la controverse practice spre reconstrucție paradigmatică a dreptului, <https://juridicemoldova.md/6313/de-la-controverse-practice-spre-reconstructie-paradigmatica-a-dreptului.html>

²⁷⁴ A se vedea în acest sens: CIOBANU, R. De la consistență spre coerență într-o lume a supra reglementării. În: *Filosofia și perspectiva umană. Materialele conferinței științifice*. Chișinău: Biotehdesign, 2016, p.25-37.

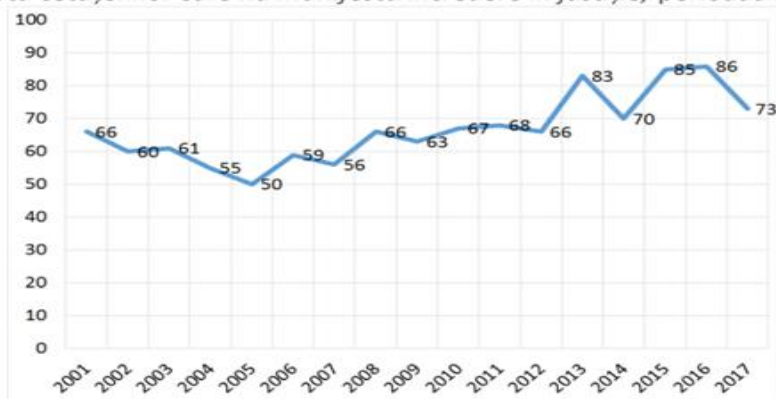
²⁷⁵ COTOROBAI, M. Realizarea prevederilor Declarației Universale a Drepturilor Omului în RM. În: *Materialele conferinței științifico-practice „Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale”*. Chișinău: Artpoligraf, 2019, p. 24, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/culegerea_Drepturile_omului_2019_USM.pdf, accesat în data de 14.06.2020

²⁷⁶ Constituția Republicii Moldova, art.116 alin. (1)

²⁷⁷ CIOBANU, Rodica. De la controverse practice spre reconstrucție paradigmatică a dreptului, <https://juridicemoldova.md/6313/de-la-controverse-practice-spre-reconstructie-paradigmatica-a-dreptului.html>

Or, „În asigurarea drepturilor omului și a triumfului democrației un rol important aparține judecătorului, care nu ar trebui să fie subordonat nimănui, nici parlamentului, nici partidului de guvernământ, nici liderilor politici, să nu fie coruptibili, punând interesele lor patrimoniale mai presus de democrație și demnitatea umană. Anume atașamentul judecătorilor față de valorile fundamentale ale societății a generat în Anglia, SUA o încredere masivă față de puterea judecătorească și a contribuit la menținerea democrației. ... Un element component important al justiției este subiectul care realizează justiția, deci, magistratul. Încrederea în justiție înseamnă mai întâi, încrederea în magistrat, în spiritul său de dreptate și în personalitatea integră a magistratului”²⁷⁸. Realitatea din Republica Moldova, de-a lungul anilor, a fost următoarea²⁷⁹:

Cota cetățenilor care nu manifestă încredere în justiție, perioada 2001-2017,

Sistemul judecătorec nu a devenit încă un garant al echității sociale. În perioada 2011-2016, în Republica Moldova a fost implementată Strategia de reformă a sectorului justiției, al cărei obiectiv a fost edificarea „unui sistem de justiție accesibil, eficient, independent, transparent, profesionist și responsabil față de societate, care să corespundă standardelor europene, să asigure supremația legii și respectarea drepturilor omului.

În consecință, calitatea actului de justiție în Republica Moldova nu mai avea (2019) nici o calitate²⁸⁰.

În ceea ce privește conceptul de *calitate a actului de justiție*, prof. univ., dr. hab. A. Negru menționează că aceasta „trebuie privită drept categorie mai complexă în coraport cu calitatea actului de justiție. Calitatea justiției este apreciată prin termenul de justiție consolidată, privită într-un proces dinamic perpetuu...”²⁸¹. În sprijinul acestei idei, invocăm datele estimării Băncii Mondiale privind supremația legii în Republica Moldova²⁸²:

²⁷⁸ ARAMĂ, E. Interpretarea juridică: de la elemente juridice și politice la bun simț. În: Materialele conferinței științifico-practice: Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Chișinău: Artpoligraf, 2019,p.42, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/culegerea_Drepturile_omului_2019_USM.pdf, accesat în data de 14.06.2020.

²⁷⁹ NOTĂ DE CONCEPT privind viziunea Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2030” https://mecc.gov.md/sites/default/files/nota_de_concept_viziunea_snd_2030.pdf), accesat în data de 14.06.2020

²⁸⁰CIOBANU, Rodica. De la controverse practice spre reconstrucție paradigmatică a dreptului, <https://juridicemoldova.md/6313/de-la-controverse-practice-spre-reconstrucție-paradigmatica-a-dreptului.html>

²⁸¹ NEGRU, A. Importanța activismului juridic profesional pentru justiția națională. În: Materialele conferinței științifico-practice: Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile socie-

Nici Procuratura, care conform art. 124 alin (1) al Constituției reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile cetățenilor, conduce și exercită urmărirea penală, reprezintă învinuirea în instanțele judecătorești în condițiile legii, nu a fost la înălțimea exigențelor: în Declarația făcută publică pe pagina Uniunii Avocaților din Moldova, Emanoil Ploșnița, președintele Uniunii Avocaților, în 2019, prin care critică activitatea procuraturii. Acesta anunță că având ca temeii „Declarația Parlamentului Republicii Moldova din data de 08.06.2019 privind Declarația Statului Capturat, instituțiile căruiu nu mai lucrează în interesul cetățeanului și evaluând activitatea Procuraturii din ultimii ani”, scoate în evidență mai multe probleme controversate cu referire la activitatea acestei instituții, abuzuri și încălcări: „încălcarea drepturilor omului privind accesul liber la justiție, dreptul la un proces echitabil, dreptul la libertate, dreptul la apărare, dreptul la viața privată, contradictorialitatea procesului penal, egalitatea armelor etc... Procuratura Generală a fost parte la schemele de preluare a afacerilor, implicată în contrabanda cu țigări, anabolizante, alcool etilic și chihlimbar, a comis abuzuri în privința avocaților și judecătorilor...”²⁸³.

În cea ce privește activitate Curții Constituționale, care are misiunea importantă de a fi garant al respectării prevederilor Legii supreme, remarcăm următoarele: Conform Constituției Republicii Moldova, art.134 alin. (1) Curtea Constituțională este unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova; alin. (2) Curtea Constituțională este independentă de orice altă autoritate publică și se supune numai Constituției; alin. (3) Curtea Constituțională garantează supremația Constituției, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă și putere judecătorească și garantează responsabilitatea statului față de cetățean și a cetățeanului față de stat.

Chiar dacă este recunoscut că Curtea Constituțională, ar trebui să fie singura autoritate independentă de orice altă autoritate, care se supune numai Constituției, totuși și în acest caz cetățenii au asistat la decizii contra dictaturii, ce au fost criticate și spațiul public, fiind catalogate ca fiind politice²⁸⁴.

Raportându-ne la realitatea contemporană, trebuie să recunoaștem că în societatea noastră nivelul de cultură a drepturilor omului este destul de scăzut, atât în ceea ce privește simplii cetățeni, cât și funcționarii publici, realitate ce se exprimă prin încălcarea flagrantă

tății informaționale. Chișinău: Artpoligraf, 2019, p. 49, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/culegerea_Drepturile_omului_2019_USM.pdf

²⁸² NOTĂ DE CONCEPT privind viziunea Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2030” https://mecc.gov.md/sites/default/files/nota_de_concept_viziunea_snd_2030.pdf)

²⁸³ DECLARAȚIA președintelui Uniunii Avocaților din Republica Moldova: <http://uam.md/index.php?pag=news&id=875&rid=1995&l=ro>, accesat în data de 14.06.2020

²⁸⁴ CIOBANU, Rodica. De la controverse practice spre reconstrucție paradigmatică a dreptului, <https://juridicemoldova.md/6313/de-la-controverse-practice-spre-reconstrucție-paradigmatică-a-dreptului.html>

și în masă a drepturilor și libertăților membrilor societății. De aceea, clarificarea factorilor care stagnează dezvoltarea acesteia, elaborarea direcțiilor și a formelor de activitate în vederea formării acesteia sunt deosebit de importante din punctul de vedere al standardelor juridice internaționale și al reglementării juridico-constituționale²⁸⁵.

Abordarea factorilor frenatori ai culturii drepturilor omului din perspectiva realității din Federația Rusă, a condus cercetătoarei E.M. Pavlenko²⁸⁶, la următoarea listare a acestora:

- a) diminuarea rolului dreptului și nivelul scăzut al conștiinței juridice a cetățenilor;
- b) lipsa unei ordini de drept stabile, a unor garanții sigure pentru drepturile omului;
- c) samavolnicia și coruperea funcționarilor publici și, în consecință, nihilismul juridic,
- d) neîncrederea oamenilor în drept, în lege, în actul de justiție ca modalități de protecție a drepturilor și intereselor persoanelor.

În opinia cercetătorului autohton Gh. Costachi, majoritatea factorilor enunțați de către cercetătoare fac dificilă dezvoltarea culturii drepturilor omului și în societatea noastră²⁸⁷.

În ceea ce privește estimarea empirică a gradului de respectare a drepturilor omului este de reținut că aceasta r poate fi făcută prin diferite modalități. De regulă, se folosesc indicatori ce țin de drepturile omului. Indicatorii pot fi obiectivi sau subiectivi, orientați pe proces sau pe rezultat. Pentru a măsura gradul de respectare a drepturilor omului este folosit un set de indicatori de niveluri diferite, fiecare având laturi puternice și mai puțin puternice. Percepțiile titularilor de drepturi asupra gradului de realizare a propriilor drepturi generează indicatori subiectivi, care, corelați cu indicatori obiectivi, pot oferi o imagine clară a situației actuale, dar și potențiale căi de îmbunătățire a acesteia²⁸⁸. Relevăm faptul că, de rând cu alte tehnici de cercetare, au fost realizate și 14 interviuri în profunzime cu specialiști în domeniul drepturilor omului.

Una din constatările îngrijorătoare ale studiului la care ne-am referit este că percepția populației privind nivelul de respectare a drepturilor omului este preponderent în scădere. Aproximativ 68% din respondenți consideră că drepturile omului se încalcă sistematic. În topul drepturilor cel mai des încălcate respondenții au menționat dreptul la un proces echitabil, dreptul la protecție socială și dreptul la sănătate. Acest drepturi sunt asigurate într-o măsură și mai mică persoanelor din grupurile subreprezentate, ceea ce are drept efect adâncirea inegalităților sistemice²⁸⁹.

Datele colectate au arătat că 49% din respondenți preferă să nu se adreseze la vreo instituție atunci când se confruntă cu încălcări ale propriilor drepturi sau ale celor din anturajul lor. Dintre cei care se adresează (51%), cei mai mulți vin la Poliție și Primărie, iar o parte mai mică – la Procuratură sau Judecătoria. Ponderea celor care se adresează altor instituții de stat sau mass-mediei, ONG-urilor este foarte scăzută²⁹⁰. Menționăm faptul că activismul este instrumentul prin care drepturile omului prind viață. Într-o societate cu un nivel scăzut de activism, drepturile omului nu sunt revendicate de titularii de drepturi, respectiv nu poate fi vorba despre o societate în dezvoltare.

²⁸⁵ COSTACHI, Gh. Cultura drepturilor omului și educația pentru drepturile omului, Chișinău, 2014, p. 64.

²⁸⁶ ПАВЛЕНКО, Е.М. Культура прав человека: понятие и содержание. В: Право и жизнь, 2003, № 62 (10). [электронный ресурс]: <http://www.law-n-life.ru/arch/n62.aspx>.

²⁸⁷ COSTACHI, Gh. Cultura și educația juridică – condiții necesare pentru edificarea statului de drept, p. 198.

²⁸⁸ PERCEPȚII asupra drepturilor omului în Republica Moldova. Studiu. Chișinău, 2018, p. 7, md.one.un.org/unct/docs

²⁸⁹ IBIDEM; p. 9.

²⁹⁰ IBIDEM, p. 19.

O altă dimensiune a activismului civic este implicarea în manifestații publice, întruniri și asocieri pentru o anumită cauză. Datele studiului au arătat că o parte foarte mare din populație (68.6%) nu au participat recent la vreo manifestație de apărare a drepturilor omului, iar (11.5%) n-au răspuns la această întrebare. Cel mai des, persoanele au participat la întruniri publice (10.8%) și la semnarea de petiții (6.1%)²⁹¹.

În percepția respondenților, la capitolul încălcarea drepturilor omului, Parlamentul și Guvernul Astfel, circa două treimi din respondenți consideră că aceste instituții încalcă drepturile omului în măsură mare. Totodată, respondenții au așteptări de la Parlament și de la Guvern în ceea ce privește îmbunătățirea situației privind drepturile omului. Alte două instituții care încalcă drepturile omului, sunt Judecătoriile și Poliția (în opinia a peste 62% din respondenți)²⁹².

La fel ca și în 2016, marea majoritate a populației are o atitudine pesimistă privind modul în care sunt protejate drepturile omului în Republica Moldova. Astfel, (17.5%) din respondenți sunt de acord în mare măsură, că activitatea din cadrul sistemului corespunde necesităților oamenilor. Aproximativ același număr de respondenți consideră că activitățile sistemului de protecție a drepturilor omului sunt transparente și clare. (21.3%) consideră că sistemul de protecție a drepturilor omului este eficient.²⁹³

Ca și în 2016, în 2018 populația din Republica Moldova continuă să nu aibă o părere bună despre politicile din domeniul drepturilor omului. Doar (36.6%) consideră că ele sunt mai bune decât cu 10 ani în urmă și (20.6%) consideră că ele ar corespunde în mare măsură standardelor internaționale. De asemenea, politicile actuale în domeniul drepturilor omului nu sunt considerate ca fiind mai bune decât cele ale țărilor din regiune, iar gradul de satisfacție general față de aceste politici este unul mic - doar 20% din respondenți fiind satisfăcuți în mare măsură de ele. O explicație a acestei situații ar fi necunoașterea de către publicul larg a politicilor în domeniul drepturilor omului²⁹⁴.

În opinia experților din Republica Moldova, cauzele principale ale decalajului dintre prevederile și situația efectivă în domeniul drepturilor omului, sunt următoarele:

- Atât Parlamentul cât și Guvernul s-a detașat de obligația de a crea condiții reale și durabile ale locurilor de muncă cu salariul respectiv pentru a crea un trai decent angajaților, cât și a familiilor lor.
- Curtea Constituțională precum și sistemul judecătoresc practic nu contribuie, pe de o parte, ca instituțiile statului să-și realizeze atribuțiile în domeniu iar, pe de altă parte, nici ele nu au devenit un adevărat „centru” de garant al respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.
- Mass-media, practic, în ansamblu nu reflectă situația reală în care se află instituția drepturilor și libertăților fundamentale.
- Toate acestea în ansamblu au generat lipsa de interes din partea cetățenilor, apatia lor față de drepturile și libertățile fundamentale, nesiguranța într-un viitor mai optimist și sigur²⁹⁵. Să invocăm și concluziile experților internaționali referitor la situația în domeniu²⁹⁶:

²⁹¹ IBIDEM, p. 20.

²⁹² IBIDEM; p. 23.

²⁹³ IBIDEM, p. 25.

²⁹⁴ IBIDEM, p. 27.

²⁹⁵ ARSENI, Alexandru. Drepturile omului în Republica Moldova – geneză și actualitate (Rezumatul discursului), https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/20-22_17.pdf

²⁹⁶ VOICU, Ovidiu. Educație pentru drepturile omului în învățământul preuniversitar din Republica Moldova. Plan de acțiune. Soros-Moldova, Promo-lex. Chișinău, 2018, https://www.soros.md/files/publications/documents/Raport_Educatie_pentru_drepturile_omului_RO_web.pdf

- Republica Moldova își cunoaște și își recunoaște problemele privitoare la respectarea Drepturilor Omului, dar acestea rămân constante și nerezolvate în timp.
- Motivele principale pentru această situație sunt alocarea unor resurse insuficiente, – mentalitățile majorității populației, dar și ale celor implicați în implementarea măsurilor de remediere.
- Majoritatea membrilor societății, deși sunt pesimiști în ceea ce privește respectarea Drepturilor Omului, ei înșiși au o cunoaștere redusă a subiectului și sunt puternic conservatori și intoleranți față de minorități. Nu sunt diferențe semnificative între percepțiile majorității populației și cele ale segmentului de vârstă 15-20 de ani.

Nu mai puțin relevante sunt și studiile comparative internaționale. Analizele comparative internaționale reprezintă un cadru relevant, întrucât prezintă situația din Republica Moldova în context internațional, oferind atât o evaluare absolută (un scor), cât și una relativă (față de situația din alte țări). The Human Freedom Index⁷ (Indexul Libertății Umane) construiește un scor al respectării drepturilor și libertăților fundamentale, pe o scală de la 1 la 10. Ediția din 2019, plasa Republica Moldova pe locul 71 (din 162 de state), cu un scor de 6.93, în creștere cu 6 locuri față poziția din 2016-2017.

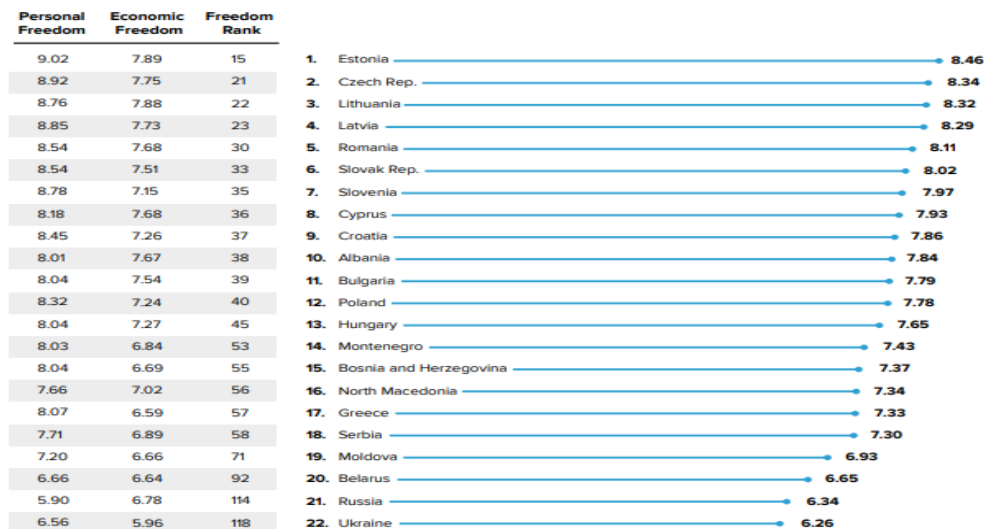
Scorurile tematice care au condus la această poziționare au fost următoarele:

- 7.20 pentru Personal Freedom (gradul de respectare al libertăților civile),
- 6.66 pentru Economic Freedom (gradul de respectare al liberei inițiative economice)²⁹⁷.

Pentru comparație, pe primul loc se afla Noua Zeelandă, cu un scor de 8.88, iar pe ultimele locuri – țări afectate de crize majore, precum Venezuela și Siria, cu scoruri de 3.80 și 3.79, respectiv²⁹⁸.

EASTERN EUROPE

FREEDOM SCORE BY REGIONAL RANKING

În pofida faptului că există anumite îmbunătățiri, situația privind respectarea drepturilor omului, după cum rezultă din informația prezentată supra, rămâne departe de standar-

²⁹⁷ the HUMAN FREEDOM INDEX 2019 <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/human-freedom-index-files/cato-human-freedom-index-update-3.pdf>

²⁹⁸ <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/human-freedom-index-files/cato-human-freedom-index-update-3.pdf>

dele europene și internaționale. Mai mult ca atât, chiar și din perspectivă regională, Republica Moldova depășește doar Belarus, Rusia și Ucraina, unde situația la acest capitol e și mai deplorabilă²⁹⁹:

La întrebarea ce e de făcut? subscriem următoarei afirmații generice formulată de experții naționali: „...**considerăm că se impune cu necesitate schimbarea de paradigmă în drept, schimbare ce urmează a lua în considerare marea diversitate a problemelor sociale și umane, dar și schimbarea tiparelor realităților în care se aplică dreptul, realități cărora până nu demult nu se acorda nici o importanță, dar care acum au devenit indispensabile contemporaneității...**”³⁰⁰. (sublinierea ne aparține – Gh. N)

Realizarea acestui deziderat echivalează cu reconstrucția paradigmatică a dreptului.

Chiar dacă reconstrucția paradigmatică a dreptului nu va oferi soluții punctuale problemelor particulare, va valorifica noi arii de interpretare, punând miza pe simplitate și exactitate. Prin intermediul reconstrucției paradigmatică a dreptului se va asigura:

- depășirea crizei și a controverselor existente;
- definirea problemelor stringente și identificarea modalităților de soluționare a acestora;
- implementarea unei noi metodologii de cunoaștere și de aplicare a dreptului;
- validarea și legitimarea dreptului ș.a.³⁰¹.

Un prim pas în realizare acestor deziderate rezidă în analiza profundă a realității existente printr-un model capabil de a valorifica două axe principale:

- una ontologică, care pornește de la real/faptic și se orientează spre posibil, de la convențional obiectiv la convențional subiectiv;
- alta epistemologică, ce parcurge calea de la concret la abstract, de la particular la universal.

Cel de-al doilea pas, pentru reconstrucția paradigmatică a dreptului, ne indică că este necesară nu doar înțelegere adecvată, corectă, veridică a problemelor majore cu care se confruntă știința și practica juridică, **dar și dorința și voința reprezentărilor profesiilor juridice, a actorilor sociali de a schimba practicile existente** (sublinierea, ne aparține – Gh. N), de a institui colaborări productive dintre practicieni și teoreticieni, dintre specialiști din arii diferite ale cunoașterii, de abordarea sistemică și convergentă a problemelor existențiale.

Cel de-al treilea pas rezidă în acceptarea, recunoașterea necesității reconstrucției paradigmatică a dreptului. Instituirea unei noi paradigme a dreptului trebuie să fie un rezultat al persuasiunii, al convingerii intime a fiecăruia³⁰².

Printre acțiunile primordiale operaționale în aceste împrejurări se impun:

1. Revigorarea activității mijloacelor mass-media în domeniul asigurării respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, activitate ce va stimula instituțiile statale să-și realizeze obligațiile constituționale.

²⁹⁹ <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/human-freedom-index-files/cato-human-freedom-index-update-3.pdf>

³⁰⁰ CIOBANU, Rodica. De la controversă practice spre reconstrucție paradigmatică a dreptului, <https://juridicemoldova.md/6313/de-la-controverse-practice-spre-reconstructie-paradigmatica-a-dreptului.html>

³⁰¹ CIOBANU, Rodica. De la controversă practice spre reconstrucție paradigmatică a dreptului, <https://juridicemoldova.md/6313/de-la-controverse-practice-spre-reconstructie-paradigmatica-a-dreptului.html>

³⁰² CIOBANU, Rodica. De la controversă practice spre reconstrucție paradigmatică a dreptului, <https://juridicemoldova.md/6313/de-la-controverse-practice-spre-reconstructie-paradigmatica-a-dreptului.html>

2. Transformarea ONG-urilor în curea de transmisie dintre societatea civilă și instituțiile statului, contribuind astfel și la eficientizarea activității instituției Avocatul Poporului.

3. Propagarea cât mai larg a oportunitatea cunoașterii, acceptării, implementării și asigurării în practică a drepturilor și libertăților fundamentale garantate pe plan internațional, regional și național de către intelectualitate și doctrinarii din domeniu³⁰³.

Sunt necesare și alte măsuri concrete și eficiente orientate spre consolidarea încrederii cetățenilor în drepturile și libertățile omului, dar accentul urmează să fie pus pe educația pentru Drepturile Omului.

Educația pentru Drepturile Omului trebuie concepută în contextul mai larg al sistemului public de educație, iar rezolvarea problemelor de includ: pregătirea profesorilor și cariera didactică, inclusiv salarizarea; îmbunătățirea conținuturilor educației, în ansamblu; reformarea guvernantei în educație într-un model democratic și participativ; îmbunătățirea infrastructurii și a bazei materiale; precum și îmbunătățirea evaluării și a asigurării calității³⁰⁴.

Sociologia drepturilor omului, de rând cu alte ramuri științifice, poate contribui, prin intermediul cercetărilor teoretice și empirice, la îmbunătățirea situației în domeniu.

BIBLIOGRAFIE:

1. ARAMĂ, E. Interpretarea juridică: de la elemente juridice și politice la bun simț. În: Materialele conferinței științifico-practice: Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Chișinău: Artpoligraf, 2019, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/culegerea_Drepturile_omului_2019_USM.pdf
2. ARSENI, Alexandru. Drepturile omului în Republica Moldova – geneză și actualitate (Rezumatul discursului), https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/20-22_17.pdf
3. CIOBANU, Rodica. De la controverse practice spre reconstrucție paradigmatică a dreptului, <https://juridicemoldova.md/6313/de-la-controverse-practice-spre-reconstrucție-paradigmatica-a-dreptului.html>
4. CIOBANU, R. De la consistență spre coerență într-o lume a supra reglementării. În: Filosofia și perspectiva umană. Materialele conferinței științifice. Chișinău: Biotehdesign, 2016, p. 25-37.
5. COBIANU, Elena, CIURARU, Cătălina. Dimensiunea morală a drepturilor omului. În: Revista Română de Sociologie, serie nouă, anul XII, nr. 5-6, București, 2001.
6. COSTACHI, Gh. Cultura drepturilor omului și educația pentru drepturile omului, Chișinău, 2014.
7. CORNESCU, Adrian Vasile. Repere pentru o sociologie a drepturilor omului. În: Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, Nr. 3, 2011, p. 79-88.
8. COTOROBAI, M. Realizarea prevederilor Declarației Universale a Drepturilor Omului în RM. În: Materialele conferinței științifico-practice „Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale”. Chișinău: Artpoligraf, 2019, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/culegerea_Drepturile_omului_2019_USM.pdf
9. DECLARAȚIA președintelui Uniunii Avocaților din Republica Moldova, <http://uam.md/index.php?pag=news&id=875&rid=1995&l=ro>
10. DIACONU, Ion. Drepturile omului. București: Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1993.

³⁰³ ARSENI, Alexandru. Drepturile omului în republica Moldova – geneză și actualitate (Rezumatul discursului). https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/20-22_17.pdf

³⁰⁴ VOICU, Ovidiu. Educație pentru drepturile omului în învățământul preuniversitar din republica Moldova. Plan de acțiune. Soros-Moldova, Promo-lex. Chișinău, 2018, https://www.soros.md/files/publications/documents/Raport_Educatie_pentru_drepturile_omului_RO_web.pdf

11. LUPȘA, ELENA Sociologie: manual pentru ciclul superior al liceului: clasa a XI-a: toate filielele, profilurile și specializările Elena Lupșa, Victor Bratu Deva Editura Corvin 2006, p. 7, a <https://manuale.edu.ro/manuale/Clasa%20a%20XI-a/Sociologie/Corvin/A316.pdf>
12. NEGRU, A. Importanța activismului juridic profesional pentru justiția națională. În: Materialele conferinței științifico-practice: Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Chișinău: Artpoligraf, 2019.
13. NOTĂ DE CONCEPT privind viziunea Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2030” https://mecc.gov.md/sites/default/files/nota_de_concept_viziunea_snd_2030.pdf)
14. PERCEPȚII asupra drepturilor omului în Republica Moldova. Studiu. Chișinău, 2018. md.one.un.org › unct › docs;
15. PLANUL NAȚIONAL DE ACȚIUNI în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022, http://www.justice.gov.md/public/files/massmedia/PNADO_III.pdf
16. POPESCU, Sofia. Sociologie juridică. – București, Editura Lumina lex, 2001, p. 147-165;
17. VLAD, Mihaela. Sociologia drepturilor omului, <https://ru.scribd.com/doc/138751921/sociologia-drepturilor-omului>
18. VOICU, Ovidiu. Educație pentru drepturile omului în învățământul preuniversitar din Republica Moldova. Plan de acțiune. Soros-Moldova, Promo-lex. Chișinău, 2018, https://www.soros.md/files/publications/documents/Raport_Educatie_pentru_drepturile_omului_RO_web
19. БЕЛОУСОВА, М.П. Социальные исследования прав человека: глобальные правила в местной перспективе.// <https://www.civisbook.ru/files/File/Belousova.pdf>
20. БЛЮДИНА, У.Ф. Л.И. Петражицкий и полтская школа социологии права//Социологические исследования, 2004, №9.
21. БУРАВОЙ, М. Публичная социология прав человека//Журнал социологии и социальной антропологии. 2007. Том X, № 4.
22. ПАВЛЕНКО, Е.М. Культура прав человека: понятие и содержание. В: Право и жизнь, 2003, № 62 (10).
23. СОРОКИН, П.А. О русской нации. Россия и Америка. Теория национального вопроса. М., 1994.
24. СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ энциклопедический словарь. М., 1998.
25. СОЦИОЛОГИЯ межнациональных отношений. Словарь-справочник. М., 1998.
26. СУНГУРОВ А.Ю. Права человека как предмет политической науки и как междисциплинарная концепция//Полис, Политическое исследование, №6, 2010.
27. ШИТИКАЛОВА, Г.С. Предмет исследования: права человека// Социологические исследования, №12, 1999.
28. the HUMAN FREEDOM INDEX 2019 <https://www.cato.org/sites/cato.org/files/human-freedom-index-files/cato-human-freedom-index-update-3.pdf>